

**La crisi agrària de finals del segle XIX
a Montblanc i la Conca de Barberà:
endeutament fiscal i desposseïó pagesa**

Ricard Garcia Orallo

La crisi agrària de finals del segle XIX a Montblanc i la Conca de Barberà: endeutament fiscal i desposseïció pagesa

Ricard Garcia Orallo

ricard.garcia@udg.edu

Centre de Recerca d'Història Rural, Universitat de Girona

Resum: Anàlisi de les repercussions de la crisi agrària de finals del segle XIX sobre Montblanc i la Conca de Barberà des d'una perspectiva fiscal. L'acció executiva de la hisenda pública, que es va traduir en milers d'embarcaments de finques per deutes tributaris, mostra les dificultats experimentades pels petits propietaris vitícoles durant el període.

Paraules clau: crisi agrària, endeutament fiscal, embargaments, fil-loxera, Montblanc, Conca de Barberà

Abstract: Analysis of the impact of the crises of the late nineteenth in Montblanc and Conca de Barbera from a fiscal perspective. The executive action of public finances, which resulted in thousands of seizures of property for tax debts, shows the difficulties experimented by viticultural smallholders during the period.

Keywords: agrarian crisis, tax debts, tax foreclosure, phylloxera, Montblanc, Conca de Barberà

Introducció

Durant el darrer quart del segle XIX s'estengué per diversos països de l'Europa occidental la sensació d'estar patint una profunda crisi agrària. Entre d'altres problemes, les agricultures europees hagueren d'enfrontar-se a un descens generalitzat del preu dels productes agropecuaris. Aquest era, probablement, el resultat més visible de determinades transformacions en el sistema econòmic mundial que poden relacionar-se amb l'expansió del capitalisme¹. És per això que aquesta etapa és vista avui com a una fase important del procés gradual de globalització econòmica². A Catalunya, la crisi va tenir un important component vitícola. Aquelles comarques que al llarg del segle XIX s'havien especialitzat de manera més profunda en el cultiu de la vinya, com és el cas de la Conca de Barberà, van patir de forma intensa el descens del preu del vi. Però aquest problema d'abast general es va entrelligar, com és sabut, a una preocupació específica del sector vinícola que acabaria per tenir repercussions dramàtiques: l'expansió de la plaga fil-loxèrica.

La fiscal és una més entre les perspectives des de les quals es pot examinar la incidència de la crisi agrària de final del segle XIX sobre l'àmbit

rural català³. Creiem, però, que l'anàlisi del vessant tributari de la crisi pot proporcionar informacions difícilment substituïbles per valorar l'impacte sobre la població d'aquella conjuntura desfavorable. L'endeutament fiscal de bona part dels contribuents, especialment crític en el cas dels petits propietaris, va córrer paral·lel a l'agreujament de la seva situació econòmica, fins al punt de concloure sovint amb la pèrdua de les seves propietats. Els embargaments administratius, les subhastes i, finalment, les adjudicacions d'immobles a la hisenda pública per impagament d'impostos es van multiplicar per tota la geografia catalana durant la darrera dècada del segle XIX i van afectar desenes de milers de contribuents i finques. Aquest text té l'objectiu de posar de manifest l'abast d'aquest problema a la Conca de Barberà, i a Montblanc en particular, com un element més que pot ajudar a entendre altres aspectes, com la conflictivitat social, els moviments migratoris o les difícils relacions entre l'estat i la societat civil, que van marcar decisivament aquell moment històric.

Auge i crisi d'una economia vitivinícola

Malgrat que al municipi de Montblanc el procés d'especialització vitícola va tenir lloc amb un cert retard respecte d'altres zones, a mitjan segle XIX ja era manifesta la preponderància de la vinya sobre la resta de cultius. La conjuntura comercial favorable de la segona meitat del segle XIX va incrementar encara més les hectàrees de vinya a tota la comarca⁴. Durant el darrer terç del segle, molts pobles de la zona van acabar de fer el pas d'una agricultura de policultiu i dedicada en gran part a l'autoconsum a una producció especialitzada quasi exclusivament en el cultiu de la vinya i molt estretament lligada amb el mercat.

Les dècades de 1870 i 1880 van ser temps d'esplendor econòmica⁵. El vi, tot i que de baixa qualitat, trobava una sortida fàcil cap a França, tot passant pels mercats de Reus, Tarragona, Vilafranca del Penedès o Valls. La *febre d'or* particular en la qual havia entrat l'economia local va propiciar la multiplicació de les persones ocupades en activitats relacionades amb el vi, mentre que d'altres indústries, com la dels aiguardents, pràcticament van desaparèixer⁶.

Cap a la segona meitat de la dècada dels vuitanta es van manifestar els primers símptomes d'alguns problemes importants que acabarien posant fi a l'etapa d'optimisme econòmic. Els preus del vi, després d'uns anys d'oscil·lacions importants, van caure a partir del 1891, any en què va finalitzar el tractat comercial amb França que havia permès als vins espanyols entrar quasi lliurement en aquell mercat⁷. Aquest seria l'inici de la primera gran «crisi de malvenda» en el sector vinícola català⁸. Com no podia ser d'altra manera, l'augment de les dificultats per col·locar avantatjosament la producció local va repercutir sobre els marges de benefici de moltes famílies. Però, per si això no fos suficient, en aquells moments la plaga de la fil·loxera, que acabaria per exterminar les vinyes europees, ja s'havia fet present a les comarques tarragonines⁹. S'acostaven temps difícils que no tardarien a posar al descobert

la fragilitat del creixement econòmic de la comarca i de l'estabilitat social que semblava acompanyar-lo.

Crisi agrària i endeutament fiscal

La figura més important dins el quadre tributari de la Restauració era la Contribució sobre immobles, cultiu i ramaderia (contribució territorial), nascuda de la reforma fiscal del 1845. La contribució territorial constituïa un percentatge molt important dels ingressos ordinaris de l'estat i era, amb diferència, el principal impost que requeia sobre el món rural¹⁰. Com és sabut, cada província tenia assignat un *cupo*, sotmès a escasses oscil·lacions. Aquest import era distribuït, en primer lloc, entre els municipis de la província, i, finalment, entre cadascun dels contribuents en funció, teòricament, de la quantitat i qualitat de les seves propietats. A l'altura de l'últim terç del segle XIX, la contribució territorial era un impost que s'havia mostrat incapaç d'adaptar-se a la dinàmica econòmica, fins al punt de perdre en gran part la relació, originàriament prevista pels seus reguladors, amb la renda rebuda pels contribuents¹¹. Havia tendit a fossilitzar-se sota la forma d'unes quotes personals molt sovint arbitràries, en l'assignació de les quals existia un ampli marge per a la corrupció, per al tràfic de favors i per al clientelisme entre els encarregats de gestionar-lo i els contribuents.

Per darrere de la contribució territorial, en la conjuntura finisecular va jugar un paper important, i també conflictiu, l'impost de consums. Cal tenir present que els àmbits rural i urbà vivien de manera diferent aquest tribut. Mentre que, en general, a les ciutats es cobrava directament en relació amb els productes que hi entraven o es liquidava periòdicament amb la col·laboració de les botigues que tenien concedida en exclusiva l'expedició de determinades mercaderies; als pobles el sistema més habitual durant el període estudiat consistia en el repartiment del total assignat al municipi entre tots els veïns en funció, bàsicament, de les quotes que cadascú pagava per contribució territorial. D'aquesta manera un impost teòricament de tipus indirecte esdevenia directe, tot convertint-se en una mena de recàrrec sobre les contribucions rústica i urbana¹². És per això que, tot i donar lloc a una problemàtica particular de la qual no ens ocuparem aquí, convé tenir-lo present quan s'avalua la pressió fiscal directa sobre l'agricultura catalana¹³.

Durant el darrer quart del segle XIX, els governs successius de la Restauració van renunciar repetidament a la reforma profunda del sistema fiscal, tot ignorant les reclamacions que en aquest sentit rebien des de moltes instàncies. Des d'inicis dels anys 80, per contra, en un context marcat per l'obsessió per l'equilibri pressupostari, l'Administració d'Hisenda havia impulsat la millora dels mecanismes de la recaptació d'impostos com una de les estratègies més importants en l'intent d'augmentar els ingressos de l'estat. En aquest esforç recaptador, però, no es va tenir en compte la conjuntura econòmica negativa. Una mostra d'això és que, si bé, sobre el paper, diverses lleis

Casa i establiment de Joan Poblet Civit, al carrer Major de Montblanc.
(Foto Museu Arxiu de Montblanc i Comarca)

estipulaven mecanismes per sol·licitar la condonació d'impostos per a les vinyes afectades per la fil·loxera¹⁴, tots els indicis semblen demostrar que els perdons demanats van ser en la seva absoluta majoria denegats¹⁵. Lluny de mostrar-se sensible a les dificultats que patia el món rural, el Ministeri d'Hisenda va lluitar amb tota la duresa que permetia l'aparell burocràtic de l'estat contra els deutes tributaris d'unes vinyes que ja no eren productives.

És aquest el context que explica l'aparició, arreu de l'estat, del fenomen de les finques adjudicades a la hisenda pública per impagament d'impostos. Milers d'immobles, terres, en general, de petita superfície, o edificis de tot tipus, van ser embargats i subhastats públicament. Una gran part d'aquestes propietats no van trobar comprador i van acabar sent adjudicades a l'estat com a compensació pels tributs no cobrats. La magnitud de les xifres que van circular entre la premsa especialitzada o en els discursos parlamentaris, tot i que estadísticament poc sòlides, explica l'alarma social que va envoltar la qüestió¹⁶.

D'aquesta manera, molts milers de petits pagesos catalans van veure com apareixia a la premsa oficial l'anunci de subhasta de les seves terres i, en molts casos, com aquestes passaven a ser, almenys nominalment, propietat de la hisenda pública. L'encadenament dels baixos preus del vi amb l'extensió de la fil·loxera i una actitud poc comprensiva per part l'estat amenaçaven de fer realitat un dels pitjors malsons que pot patir un pagès: la pèrdua de la seva terra. No és estrany, doncs, que la qüestió tributària esdevingués un dels cavalls de batalla principals en l'agitació popular que va recórrer la comarca durant els primers anys de la dècada de 1890. Així es comprova en els centenars de mítings i de reunions de pagesos, en les exposicions o sol·licituds de les organitzacions de propietaris enviades al Ministeri d'Hisenda, en les accions i manifestos de les incipients associacions agràries, o en els actes violents contra representants del fisc, autoritats o propietaris¹⁷.

Temps de subhastes

El procediment aplicat per la hisenda pública per al cobrament dels deutes per contribucions i impostos va patir al llarg del darrer quart del segle XIX un gran nombre de canvis que van complicar encara més una legislació fiscal ja prou complexa. L'instrument normatiu més representatiu del període fou la *Instrucció* de 12 de maig de 1888. Segons aquesta normativa, un cop acomplert el període previst per al pagament voluntari de cada una de les quotes de la contribució territorial, els deutors entraven en la fase de recaptació executiva. Aquesta etapa consistia, bàsicament, en una seqüència de tres graus de constrenyiment (*apremio*). El darrer d'aquests graus suposava la sortida a subhasta pública d'aquelles propietats, no necessàriament les subjectes a l'impost que havia generat el deute, que els agents executius havien considerat suficients com per cobrir el deute amb Hisenda, incrementat amb els recàrrecs i les despeses corresponents¹⁸. Quan el deutor no disposava

Acta d'incautació
de l'any 1894.
Foto autor

Font del Raval, de Montblanc. (Foto Museu Arxiu de Montblanc i Comarca)

de propietats a subhastar, el seu deute era considerat «fallit», la qual cosa implicava que en els següents repartiments l'import en qüestió seria distribuït entre la resta de contribuents del municipi en virtut del principi de solidaritat col·lectiva establert per al pagament dels *cupos*.

No disposem de fonts que recullin de manera sistemàtica els procediments executius tramitats per la hisenda pública al llarg del temps. Podem, però, trobar documentació sobre aquesta qüestió en els arxius municipals, en els fons de les delegacions provincials d'Hisenda i en les oficines del Registre de la Propietat. Es tracta, en general, de documentació de procedència diversa, útil per acostar-nos a la realitat del fenomen, però que sempre presenta un caràcter dispers o poc seriat, la qual cosa dificulta la confecció de dades globals prou fiables. Davant aquesta situació, el *Boletín Oficial de la Provincia*, que publicava els edictes on s'anunciaven les subhastes dels immobles embargats per impagament d'impostos, esdevé la millor eina per valorar l'evolució geogràfica i cronològica de la problemàtica fiscal.

La publicació dels edictes de subhasta als butlletins, excepte en les capitals de província, no era estrictament obligatòria. Però el que fins aleshores era un costum més o menys estès, vàlid per acomplir el tràmit informatiu previst per la llei, es va generalitzar durant els anys vuitanta, fins al punt que els edictes de subhasta van arribar a ser omnipresents en els butlletins durant el punt àlgid de la crisi agrària¹⁹. L'entrada en vigor de la *Instrucción* del 26 d'abril de 1900 pràcticament en va significar la desaparició de les pàgines de la publicació oficial²⁰. Hem de tenir en compte, també, el fet que la publicació de l'anunci de subhasta suposava el darrer tràmit abans de procedir a la licitació efectiva. És a dir, aquesta font no informa sobre els procediments iniciats i que podrien haver-se aturat pel pagament del deute pendent. La conclusió lògica a partir d'aquestes consideracions és que cal entendre els anuncis publicats al butlletí només com la punta de l'iceberg dels problemes fiscals de la població.

Així doncs, el treball amb el *Boletín Oficial de la Provincia*, en la versió corresponent a cada una de les quatre demarcacions catalanes, ens ha permès recopilar informació sobre les subhastes de finques per debèits tributaris en tot l'àmbit català entre el 1880 i el 1900. La taula 1 no fa altra cosa que confirmar l'abast global dels problemes patits pel món rural. Un primer cop d'ull a les dades permet contextualitzar la situació de les comarques tarragonines, de la Conca de Barberà i de Montblanc dins el marc català.

Taula 1**Anuncis de subhasta de finques rústiques i urbanes publicats en els Boletines
Oficials de la Província de Catalunya (1881-1901)**

	rústiques		urbanes		Total	
	finques	contrib.	finques	contrib.	finques	contrib.
Catalunya	54.048	52.047	16.548	16.308	70.596	68.355
Barcelona	2.960	2.713	1.179	1.153	4.139	3.866
Lleida	30.621	29.428	7.852	7.817	38.473	37.245
Girona	1.459	1.275	520	504	1.979	1.779
Tarragona	19.008	18.631	6.997	6.834	26.005	25.465
Alt Camp	752	742	223	221	975	963
Baix Camp	4.839	4.770	1.932	1.893	6.771	6.663
Baix Ebre	2.495	2.485	607	607	3.102	3.092
Baix Penedès	105	103	65	65	170	168
Montsià	1.597	1.597	101	101	1.698	1.698
Priorat	3.992	3.753	2.126	2.056	6.118	5.809
Ribera d'Ebre	1.813	1.802	514	506	2.327	2.308
Tarragonès	1.084	1.077	593	588	1.677	1.665
Terra Alta	254	253	38	38	292	291
Conca de Barberà	2.077	2.049	798	759	2.875	2.808
Barberà de la Conca	83	83	35	31	118	114
Blancafert	36	36	11	10	47	46
Conesa	36	36	4	4	40	40
Espluga de Francolí, l'	263	263	77	77	340	340
Forès	59	59	12	12	71	71
Llorac	11	11	1	1	12	12
Montbrió de la Marca	57	57			57	57
Montblanc	338	338	236	210	574	548
Passanant	50	48	11	11	61	59
Piles, les	11	11			11	11
Pira	14	13	13	13	27	26
Rocafort de Queralt	20	20	1	1	21	21
Rojals	80	70	36	36	116	106
Santa Coloma de Queralt	20	20	1	1	21	21
Santa Perpètua de Gaià	46	45	25	23	71	68
Sarral	541	537	223	223	764	760
Savallà del Comtat	6	5	2	2	8	7
Senan	78	78	4	4	82	82
Solivella	50	44	13	13	63	57
Vallclara	45	45	22	21	67	66
Vilanova de Prades	35	35	5	5	40	40
Vilaverd	59	58	28	27	87	85
Vimodfí	139	137	38	34	177	171

Observacions: Les columnes finques i contrib. recullen el nombre d'immobles i de contribuents afectats per les subhastes, sense tenir en compte les repeticions possibles en anys successius.

Cal considerar, igualment, que molts dels contribuents comptabilitzats poden aparèixer simultàniament tant com a propietaris de finques rústiques com d'urbanes. Font: Butlletins oficials de les províncies de Lleida, Tarragona, Barcelona i Girona, 1881-1901.

Per sobre d'altres consideracions, és obvi que una primera raó de les disparitats de les xifres entre la Catalunya nova i la vella rau en l'existència d'estructures de la propietat i règims d'explotació agrària essencialment diferents en una i altra àrea. Les zones on predominaven la rabassa morta, els contractes emfitèutics o la parceria, per exemple, van manifestar la crisi de manera diferent de la que es feia visible en comarques que, com la Conca de Barberà, presentaven una major taxa de propietaris²¹.

Pel que fa a les comarques tarragonines, cal tenir present que, tot i que la taula recull tots els anuncis publicats entre els anys 1881 i 1901, el 85% de les 26.000 finques comptabilitzades van aparèixer en el *Boletín Oficial de la Provincia de Tarragona* (a partir d'ara, BOPT) en el breu interval comprès entre els anys 1894 i 1899, amb un màxim situat l'any 1897, en què es va anunciar la subhasta de 6.624 finques, 4.528 rústiques i 2.096 urbanes. Les dades corresponen a 847 expedients diferents, que afectaren a 161 dels 185 municipis (el 87%) amb què comptava la província el 1897; el 88,7% (752) van ser causats per l'impagament de la contribució territorial, el 5,3% (45) per deutes a l'impost de consums i arbitris municipals, i el 6% restant (50) per debits a la contribució industrial i altres petits impostos. Sense portar gaire lluny la possible relació entre el nombre de subhastes i els trets econòmics particulars de cada zona, és evident la presència entre les més afectades de les comarques vitícoles, amb les possibles excepcions del Baix Penedès i l'Alt Camp²².

Com es pot comprovar a la taula, a la Conca de Barberà, a més de Montblanc, la capital i vila més poblada (amb 5.964 habitants el 1887), destaca l'elevat nombre de subhastes als municipis de Sarral i l'Espluga de Francolí (amb 2.389 i 3.964 habitants, respectivament). El centenars de subhastes de finques rústiques, però també d'urbanes, en poblacions relativament petites fa que no sigui casualitat el fet que ambdues viles patissin durant la darrera dècada del segle XIX esclats greus de conflictivitat social relacionada amb l'acció dels agents executius²³. En el mateix sentit, i atès el nombre menor de veïns, tampoc és menyspreable la xifra de subhastes a municipis com Rojals (449 hab.), Vimbodí (1.916 hab.) o Barberà de la Conca (1.458 hab.).

Embargaments i subhastes a Montblanc

El treball en un àmbit geogràficament acotat, com és el cas del municipi de Montblanc, ens permetrà efectuar un acostament més acurat a la realitat, tot i que limitat sempre per la quantitat i qualitat de les informacions que proporciona el butlletí²⁴. Un primer pas consisteix en la depuració de les dades proporcionades per la taula 1 per tal de comprovar fins a quin punt el nombre brut de subhastes de finques correspon efectivament a immobles i deutors diferents i no a possibles repeticions produïdes pel mal funcionament de la burocràcia administrativa.

La taula 2 mostra les dades corresponents als nou expedients diferents relatius a Montblanc que es van publicar en el BOPT entre el 25 de novembre de 1894 i el 22 de gener de 1901.

Taula 2
Edictes d'anunci de subhasta relatius a Montblanc publicats
en el BOPT (1894-1901)

Impost i període	data BOPT	(1)	(2)	(3)	(4)
territorial 1893-94	25/11/1894	96	96	63	63
territorial 1894-95	(*) 28/1/1896	20	20	10	10
territorial 1895-96	(*) 20/2/1897	70	70	44	35
territorial 1r. trimestre 1896-97	12/5/1897	35	35	29	26
territorial 2n, 3r i 4t trimestre 1896-97	12/1/1898	65	65	42	31
industrial 1897-98	30/9/1898	3	3	4	4
territorial 1897-98	8/7/1899	20	20	20	18
industrial 1898-99	19/8/1899	1	1		
territorial 1898-99	10/06/1900	28	28	24	23
TOTAL		338	338	236	210

COLUMNES: (1): Nombre de finques rústiques a subhasta
 (2): Deutors als quals se subhasta almenys una finca rústica
 (3): Nombre de finques urbanes a subhasta
 (4): Deutors als quals se subhasta almenys una finca urbana
 (*) En el cas dels expedients per territorial dels anys 1894-95 i 1895-96 només es van publicar els anuncis corresponents a les segones subhastes. Per tal de fer consistents les dades, hem suposat una primera licitació que, com és lògic, devia afectar com a mínim al mateix nombre de persones i finques que apareixen a l'edecte de la segona. Font: BOPT, 1894-1901

Incloent els dos expedients motivats per deutes a la contribució industrial, que en tot cas afectaven a escasses finques, veiem que es va anunciar la subhasta de 574 finques, 338 de rústiques i 236 d'urbanes, que pertanyien a 548 persones. Aquestes quantitats, com s'ha dit, inclouen les possibles repeticions que es produïen quan unes mateixes finques o persones apareixien en anuncis de subhastes d'anys successius²⁵. El buidat dels noms i dades de les finques ha permès depurar aquestes possibles repeticions. El resultat d'aquesta operació, dificultada sovint per les múltiples grafies amb què podia figurar una mateixa persona en els edictes, proporciona un total de 296 persones diferents, el 54% de les comptabilitzades en primera instància. Pel que fa a les finques, amb similars o superiors problemes d'identificació, s'arriba a una xifra de 412 finques diferents, 235 de rústiques i 177 d'urbanes, que suposa el 71,8% de la xifra original²⁶.

Així doncs, un cop depurades les xifres, obtenim ja algunes dades prou significatives: dels 1.605 contribuents que figuraven en el repartiment de la contribució territorial per al pressupost 1889-90²⁷, el 18,4% van veure, abans de l'any 1900, com el seu nom apareixia entre els deutors a la Hisenda en

un dels edictes d'anunci de subhastes publicat en el BOPT. D'altra banda, el mateix repartiment ens informa de l'existència de 1.197 contribuents veïns. Les dades publicades al butlletí no ens permeten de saber de forma concloent quins dels deutors són veïns i quins forasters. Si suposem, però, que les 177 finques urbanes que es posaren a la venda pertanyien a veïns de Montblanc, això voldria dir que gairebé el 15% de tots els veïns de la vila van patir la subhasta d'una propietat urbana, que en molts casos devia ser la seva residència.

Els edictes publicats en el BOPT també permeten agrupar els deutors segons l'import del deute reclamat. Si entenem, com sembla lògic, que tots els debits tenien el seu origen en la totalitat de la quota anual que corresponia a cada contribuent, podem fer l'exercici de comparar la distribució dels debits amb la de les quotes del repartiment de la contribució territorial de Montblanc per a l'any 1889-90 (taules 3 i 4). Ens hem de limitar a una comparació grollera, atès que l'import dels debits que figuren en el BOPT inclouen recàrrecs i despeses difícils de destriar. Però en el cas que poguéssim descomptar-los, encara es faria més evident el fet que el gruix dels constrenyiments i les subhastes per impagament d'impostos es concentrava de manera molt marcada en els contribuents que constituïen l'estrat més baix del repartiment. Gairebé dues terceres parts de les execucions eren motivades per deutes inferiors a 10 ptes. i poc més del 7% superen les 20.

Taula 3. Montblanc.
Dèbits fiscals segons el
BOPT agrupats per l'import,
1894-1901

dèbit (ptes.)	contribuents	%
< 10	195	65,9
entre 10 i 50	80	27,0
entre 20 i 200	16	5,4
> 200	5	1,7
Total	296	100,0

Font: BOPT, 1894-1901

Taula 4 Montblanc.
Distribució de les quotes del
repartiment de la contribució
territorial, 1889-90

quota (ptes.)	contribuents	%
< 6	328	20,4
entre 6 i 40	812	50,6
entre 40 i 200	335	20,9
> 200	130	8,1
Total	1.605	100,0

Font: Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà, Fons Municipal de Montblanc, Hisenda, Repartiments territorials (1889-1890)

Les dades concretes contingudes en algun dels edictes donen fe de la importància del fenomen i ens acosten de manera més precisa a l'impacte que degué suposar per a la vila. Així, l'expedient incoat per al pressupost 1893-94 ens informa que el total del deute reclamat als 159 deutors que hi apareixen ascendia a 5.149,71 ptes., mentre que la suma de les valoracions dels immobles que serviren com a tipus de sortida per a les subhastes va assolir un total

de 120.232,3 ptes.²⁸ L'enorme diferència entre ambdues xifres és prou eloqüent i posa en evidència un dels problemes denunciats arreu que diu molt de les deficiències greus que presentaven els reglaments administratius: l'embargament i subhasta de propietats d'un preu molt superior al deute reclamat²⁹. Això feia que els 157,68 jornals de terra i les 63 cases que es treien a subhasta pública en el BOPT del 25 de novembre de 1894 poguessin acabar en mans de la hisenda pública per preus ridículs, atès que l'adjudicació es feia per l'import dels dèbits, els recàrrecs i les despeses i no pel valor de l'immoble. La situació fou encara més greu durant el període entre 1893 i 1897 en què va ser permès admetre postures en les subhastes equivalents al deute pendent. Mesures com l'esmentada autorització pretenien incentivar els potencials compradors per tal d'augmentar el nombre subhastes amb èxit³⁰.

Hem vist, doncs, com el BOPT recull la importància de l'acció executiva de la hisenda en el municipi de Montblanc, tot reflectint les dificultats de bona part de la població per complir amb les obligacions fiscals. Aquesta font ens ha estat útil a l'hora de valorar l'abast global del problema i d'obtenir una primera impressió de les repercussions sobre els contribuents montblanquins. Aquesta impressió ve reforçada per altres fonts documentals, tot i que les informacions que proporcionen són sempre fragmentàries i amb un cert grau d'incoherència.

Disposem, en primer lloc, de documentació procedent de l'àmbit municipal, generada per la Junta Pericial de Montblanc –la comissió encarregada de gestionar la contribució territorial– i pels agents executius, delegats per l'Administració d'Hisenda per a la recaptació de l'impost. Així sabem que la tardor del 1891 l'agent executiu de la zona, un cop superat el constrenyiment de segon grau, va facilitar a l'Ajuntament una llista amb el nom de 144 deutors per la contribució territorial corresponent a l'any 1890-91³¹. Això significava que la Junta Pericial havia de passar a avaluar els dèbits, tot decidint quins d'ells s'havien de declarar fallits i quins passarien al tercer grau, és a dir, a la designació de finques embargables. És prou significatiu el fet que 62 d'aquelles quotes fossin declarades finalment com a fallides, atès que els seus titulars no posseïen cap mena de bé moble o immoble amb el qual respondre del seu deute³². La resta, excepte en el cas que s'hagués saldat el deute en última instància, degueren passar al constrenyiment de tercer grau i a la preceptiva subhasta. La taula 5 mostra el nombre de deutors i fallits que figuren en les llistes dels següents anys. Val a dir que en la documentació consten anotacions diverses que semblen indicar que en bastants casos es va procedir al pagament en algun moment al llarg del procediment; és per això que no podem ser concloents pel que fa a les xifres exactes dels contribuents afectats. D'altra banda, a partir de l'any econòmic 1893-94, i com ja s'ha explicat, el tràmit administratiu subsegüent el trobem ja materialitzat en l'edicta publicat al BOPT.

Taula 5**Deutors i fallits després del segon grau de constrenyiment. Montblanc (1890-1897)**

Impost i període reclamat	deutors (1)	fallits (2)
territorial, 1890-91	144	62
territorial, 1891-92	215	(*) 62
territorial, 1892-93	208	17
territorial, 1893-94	258	9
rústica, 1894-95	232	10
urbana, 1894-95	129	9
rústica, 1895-96	173	14
urbana, 1895-96	117	
rústica, 1896-97 (1r. trimestre)	91	2
urbana, 1896-97 (1r. trimestre)	50	0
rústica, 1896-97 (2n, 3r, 4t. trimestre)	127	6
urbana, 1896-97 (2n, 3r, 4t. trimestre)	69	1

COLUMNES:

(1): Deutors després del segon grau de constrenyiment

(2): Deutors declarats fallits

(*) La llista de fallits de l'exercici 1891-92, a diferència del que succeeix en anys posteriors, és una simple repetició de la del període anterior

Font: ACCB, FM, Montblanc, Secció d'Hisenda, Junta Pericial, 1890-91 a 1896-97.

Més enllà de la seva inexactitud a efectes comptables, les dades que acabem de citar són un important complement de les derivades del BOPT. Indubtablement, amplien la transcendència del problema, en augmentar el nombre dels afectats per l'endeutament tributari. Però, creiem que de manera més rellevant, ens mostren també que les dificultats fiscals per a la població van començar bastant abans de l'arribada de la plaga fil-loxèrica, que els diversos autors situen a partir de mitjan 1893 i en un grau que no seria general fins al 1895. Cal insistir, doncs, en la idea que els problemes creats per les vicissituds del preu de la principal producció de la comarca, el vi, són un element clau per explicar l'empitjorament de la situació econòmica i social de Montblanc.

Disposem d'una altra font que ens servirà per reforçar aquesta hipòtesi, al mateix temps que ens permetrà dir alguna cosa sobre el destí de les finques subhastades. Al llarg del temps es van produir diferents intents de posar ordre en el caos en què s'havia convertit la gestió de les finques adjudicades a la hisenda pública. Les delegacions provincials d'Hisenda van elaborar registres que els permetessin afrontar els successius passos fins arribar a la desitjada incautació material dels immobles. És aquest el cas dels tres volums etiquetats amb el títol de *Registro de adjudicaciones de fincas al Estado* que es conserven

entre la documentació del fons de la Delegació Provincial d'Hisenda de Tarragona, dipositat a l'Arxiu Històric de Tarragona³³. El primer d'ells, amb una diligència d'obertura datada el 12 de juliol de 1911 i que correspon, segons la coberta, al període 1889-1900, es tracta d'una llista de 1.648 anotacions que fan referència a expedients municipals col·lectius d'adjudicacions de finques. A cada anotació consta l'import global de l'expedient pel qual, des del punt de vista comptable, les finques passaven a figurar entre les propietats de l'estat. La taula 6 recull les setze anotacions d'aquest llibre relatives a Montblanc.

Taula 6
Anotacions referides a Montblanc en el Registro de adjudicaciones de fincas al Estado

Impost	dèbit
Rústica, 1889-1890	174,40
Rústica, 1890-1891	429,10
Rústica i urbana, 1891-1892	371,80
Rústica i urbana, 1893-1894	834,50
Rústica, 1894-1895	303,60
Urbana, 1894-1895	97,47
Urbana, 1895-1896	149,90
Rústica, 1895-1896	601,90
Urbana, 1896-1897	113,10
Rústica, 1896-1897	473,80
Rústica i urbana, 1896-1897	56,52
Urbana, 1897-1898	55,72
Rústica 1897-1898	247,60
Industrial, 1898-1899	39,08
Rústica i urbana, 1898-1899	412,00
Rústica i urbana, 1899-1900	108,40
Total	4.468,89

Font: AHT, Fons d'Hisenda, llibre Registro de adjudicaciones de fincas al Estado, 1889-1900.

Dissortadament la font esmentada no proporciona el nombre de finques o deutors involucrats en cadascun dels expedients executius. Podem comprovar com les quantitats per les quals es produeixen les adjudicacions són molt petites i representen un ínfim percentatge sobre la quota total exigida al municipi de Montblanc³⁴. Però, com també hem tingut ocasió de comprovar, això no ens ha de fer perdre de vista que les quantitats reclamades per Hisenda, pel fet de concentrar-se en l'estrat més baix dels contribuents, afectaven un elevat nombre de persones. Per altres informacions sabem, per exemple, que les 247,6 ptes. que apareixen com a dèbit total adjudicat per al pressupost 1897-98 equivalen a 16 finques³⁵, o que les 259,82 ptes. de l'any 1900 corresponen a 19 immobles³⁶. Un mitjana, per tant, d'entre 13 i 16 ptes. per finca que podríem

extrapolar a la resta d'expedients, el deute total dels quals ascendeix a gairebé 4.500 ptes. Sense dubte, un estudi més exhaustiu del fons de la Delegació d'Hisenda de Tarragona ens permetria afinar molt més pel que fa a aquesta qüestió, així com reconstruir l'itinerari burocràtic que enllaçava les diverses tipologies documentals que hem utilitzat.

Els llibres del *Registro de adjudicaciones de fincas al Estado* demostren, doncs, que els procediments executius ja eren molt habituals a inici dels anys 90 i que bona part d'ells solien acabar amb l'adjudicació a l'Estat de les finques subhastades³⁷. Aquesta darrera qüestió es va convertir en una veritable allau que va plantejar enormes problemes a l'Administració d'Hisenda. La titularitat sobre el paper dels milers d'immobles no tenia sentit si no s'acompanyava de la incautació material, de la presa de possessió de les propietats, la qual cosa exigia el desallotjament dels deutors. En cas contrari, totes les actuacions prèvies corrien el perill d'esdevenir paper mullat i, encara pitjor, d'estimular l'incompliment de les obligacions fiscals de la resta de contribuents. En aquest sentit s'expressava el responsable de les recaptacions a la província de Tarragona l'any 1899:

*En esta zona de mi cargo es hoy, por desgracia, donde se adjudica mayor número de fincas al Estado por débitos de contribuciones. Pues bien, el pretexto ó motivo es de que en algunos pueblos hay la invasión de la filoxera, y á la sombra de esto se cobijan los demás malos pagadores, y de ahí resulta que hay pueblos en que apenas pagan la contribución la quinta parte de los contribuyentes, tanto de rústica como de urbana, aunque esta última no puede invadirla la plaga filoxérica. La resistencia pasiva al pago es á consecuencia de que por más que se hayan adjudicado las fincas al Estado de los morosos de tres, cuatro y cinco años á esta parte por sus débitos, la Administración nada ha ordenado para la incautación; y como los señores morosos continúan en su plena posesión cultivando y recogiendo los frutos de todas las fincas adjudicadas sin pagar tributo alguno, es muy lógico esto, y viéndolo los demás contribuyentes, muchos dejan de pagar también, aumentando el gran número de deudores de tal manera, que se llegará, si esto continúa, á no recaudarse ni una peseta para el Tesoro.*³⁸

Eren molts els recaptadors que, arreu de l'Estat, alertaven del perill que podia significar per als ingressos públics la creixent insubmissió fiscal. És interessant constatar que en els seus escrits la conjuntura econòmica apareix només de manera tangencial, supeditada sempre al factor, en la seva opinió determinant, que representava l'existència de «mals pagadors». Conseqüentment, exigien a l'Administració mà dura davant els obstacles que plantejaven els contribuents embargats o els alcaldes dels municipis, els quals, pel que feia a tot allò relacionat amb la contribució territorial –a diferència del que passava amb l'impost de consums, sota la seva gestió– podien aparèixer com a defensors dels interessos dels veïns³⁹.

Tenim constància que, en efecte, les delegacions provincials d'Hisenda emprengueren campanyes d'incautació i desallotjaments de terres i domicilis. És fàcil entendre que aquestes actuacions sovint acabessin per provocar la

indignació popular, a vegades violenta, dels afectats i els seus veïns. Això no es correspondria amb una simple actitud d'indolència enfront les obligacions fiscals, com en ocasions semblaven denunciar els recaptadors. Disposem d'un exemple prou il·lustratiu d'aquestes situacions en l'ofici que l'enginyer agrònom encarregat de procedir a les incautacions durant el desembre de 1894 va adreçar al delegat d'Hisenda:

[...] he intentado proceder en el día de hoy á la incautación de las fincas urbanas enclavadas en esta villa, pero el estar habitadas por sus propietarios que son en su casi totalidad la clase menesterosa de la población pues llegan hasta el extremo de implorar la caridad pública para subvenir á sus más perentorias necesidades, ha hecho que soliviantada la mayor parte del vecindario por las incautaciones efectuadas en días anteriores, haya adoptado actitud tan amenazadora, que he considerado prudente para evitar un conflicto y la consiguiente alteración del orden público, suspender el servicio [...].

L'acta elaborada pel mateix funcionari s'estenia una mica més en la descripció dels fets i en els obstacles que va trobar durant els tràmits per procedir a la incautació:

[...] dada la amenazadora actitud tomada por parte del vecindario al ver se iba á proceder á dicho servicio en lo que respecta á fincas urbanas el infrascrito Ingeniero Inspector manifestó al Alcalde su ánimo de proseguir el referido servicio si este le garantizaba la tranquilidad y el libre ejercicio de sus funciones, á lo que éste contestó que dada la índole del referido servicio y recaer precisamente en la clase menesterosa de la población no solo no respondió del orden público por considerarse impotente para reprimir cualquier desmán, si no que al propio tiempo le rogaba suspendiese los procedimientos pues dada la profunda crisis que pesa sobre esta comarca agobiada por los impuestos y la depreciación de los frutos veía muy difícil se llevara á cabo en algún tiempo sin pronunciadas resistencias por parte del vecindario. [...] [Els encarregats i testimonis de les incautacions] han puesto de manifiesto no poder continuar prestando su concurso por considerarlo expuesto para sus vidas dada la actitud del vecindario en cuanto se ha percibido que se efectuaba dicha incautación.⁴⁰

El document ens mostra de manera prou vívida les dues cares d'una mateixa realitat: d'una banda les dificultats amb què havien d'enfrontar-se els responsables per fer efectives les disposicions de la hisenda pública; de l'altra, i descrita pel mateix funcionari, la situació objectivament crítica de molt veïns i el paper ambigu de l'alcalde de Montblanc. Les dades que hem anat exposant al llarg d'aquest text ens acosten d'alguna manera a l'ambient que, per exemple, devia regnar a Montblanc a les portes dels greus successos, amb clares connotacions antifiscals, esdevinguts el setembre de 1893; uns fets que, només un any més tard, l'enginyer encarregat de les incautacions tenia, amb tota probabilitat, en el seu pensament⁴¹.

Independentment de la capacitat de la hisenda pública per consolidar sobre el terreny els drets adquirits, el cert és que la feina dirigida a fer-ho sobre el paper no es va aturar per l'oposició popular. De fet, tots els indicis

semblen mostrar l'existència, al llarg dels anys que marcaren el punt àlgid de la crisi, de dues línies d'actuació diferents, que potser obeïen també a sensibilitats oposades, en el si del Ministeri d'Hisenda. D'un costat s'estava impulsant la continuació de les execucions i la consolidació dels drets de l'estat sobre les finques que se li havien adjudicat, en una lluita sense treva contra el greuge que significava el que aquestes continuessin en mans dels deutors. En aquest sentit trobem, al llarg de tot el primer terç del segle xx, desenes de disposicions procedents del Ministeri que pretenien solucionar la qüestió de les finques adjudicades a Hisenda. Però d'una altra banda, l'abast del problema fiscal en el món rural, del qual Montblanc era un bon exemple, aconsellava la màxima precaució a l'hora d'adoptar mesures coercitives. La delicada situació socioeconòmica feia molt difícil la decisió de tirar endavant la incautació material dels milers de finques que havien passat a mans de l'Estat. Com reconeixia un recaptador, no sense certa ingenuïtat: «[...] hay pueblos cuya propiedad se halla casi en masa adjudicada al Fisco, el Administrador que se atreviera á hacer la incautación real provocaría hasta cuestiones de orden público»⁴². La multiplicació dels brots de violència antifiscal durant les darreres dècades del segle podia haver quedat en un no res davant les desenes de milers de famílies que haurien hagut de ser expropiades. És potser aquest el motiu de l'aparent indecisió dels successius ministres d'Hisenda en aquest sentit i que, en canvi, s'afavorís, cada cop en condicions més avantatjoses per als deutors, l'anomenat dret de retracte, és a dir, de la possibilitat de recuperar la propietat dels immobles mitjançant el pagament del deute original, prescindint dels interessos generats pel pas del temps o de les despeses causades per tantes actuacions prèvies. Aquesta relativa indulgència tributària lligaria amb la cada vegada més generalitzada sensació d'injustícia a l'entorn del tractament rebut per l'agricultura dins el model fiscal de l'Estat. El pes excessiu del sector agrari com a font d'ingressos per a l'Estat, en efecte, es va començar a rectificar amb la reforma fiscal del ministre Fernández Villaverde, amb la qual es va iniciar el segle xx.

Recapitulació

Les informacions proporcionades pel BOPT, completades amb fonts documentals d'índole diversa, posen de manifest l'existència d'un seriós problema fiscal a Montblanc i la seva comarca durant la darrera dècada del segle xix. Aquesta situació, però, s'ha de veure com una petita mostra d'allò que estaven experimentant milers de contribuents catalans, especialment aquells situats en els estrats més baixos dels repartiments. Sembla clar que les dificultats no es van quedar en els expedients de constrenyiment. Així ho demostra la insistència de l'Administració d'Hisenda en la persecució dels morosos fins arribar a les darreres conseqüències previstes per la legislació, com eren les adjudicacions de les finques a l'Estat i la seva inscripció en el Registre de la Propietat. L'actitud resistent dels contribuents, de la qual existeixen

innombrables proves, evidencia també que les actuacions d'Hisenda tenien repercussions sobre la realitat. Aquesta actitud, d'altra banda, no sembla ajustar-se a la interpretació dels encarregats de la recaptació. El problema no es limitava a la voluntat evasiva dels contribuents, malgrat que fos probable un cert efecte contagi davant les dificultats de la hisenda pública per expropiar els deutors ni la indolència o la resignació passiva davant les obligacions fiscals. Les circumstàncies socials i econòmiques de la comarca, que els funcionaris presentaven com a simples excuses en mans dels «mals pagadors», apareixen en la base de l'endeutament fiscal. El descens dels preus del vi és la clau de volta de l'empitjorament de l'economia de Montblanc i permet entendre fenòmens com l'emigració creixent a partir dels primers anys 90⁴³ o el fet que, després de la fil-loxera, no s'impulsés decididament la replantació de les vinyes amb peus americans, tal com s'havia fet en altres comarques.

Com no podia ser d'altra manera, aquest text deixa moltes preguntes sense resposta. Hauríem de saber quin fou el destí veritable de les finques adjudicades a l'Estat: en quina proporció van seguir sent cultivades pels contribuents deutors, com es denunciava des de l'Administració, o fins a quin punt van restar abandonades definitivament pels centenars d'emigrants. Convindria allargar l'examen de la qüestió fiscal fins als temps de la segona «crisi de malvenda», durant els anys 20, quan es produí una nova onada de morositat tributària. Caldria, en qualsevol cas, completar l'estudi de la documentació extremament abundant que constitueix el fons de la Delegació Provincial d'Hisenda de Tarragona. Tot plegat ajudaria a completar la imatge d'uns anys que van marcar en molts aspectes l'evolució econòmica i social de la Conca de Barberà i de la seva capital, Montblanc, durant bona part del segle xx.

Notes

- (1) Ramon Garrabou, «La crisi agrària de finals del segle XIX: una etapa del desenvolupament del capitalisme», *Recerques* (Barcelona), 5 (1975), p. 163-216; Niek Koning, *The Failure of Agrarian Capitalism*, Londres, 1994.
- (2) Kevin H O'Rourke i Jeffrey G. Williamson, *Globalizació e Història. La evolució de la economia atlàntica del segle XIX*, Prensas Universitarias de Zaragoza, 2006.
- (3) Ramon Garrabou, Josep Pujol, Josep Colomé i Enric Sagner, «La crisi finisecular i la recomposició del món rural a Catalunya», *Recerques*, (Barcelona) 26 (1992), p. 107-132; Josep Pujol, «Cap a una nova interpretació del capitalisme agrari a Catalunya fins a la guerra civil», *Estudis d'Història Agrària* (Barcelona), 15, (2002), p. 19-56.
- (4) Es poden trobar xifres d'àmbit municipal i per partits judicials sobre el procés d'expansió de la superfície vitícola durant els anys 70 i 80 del segle XIX a Pedro Antonio Heras i Carlos Mas, *Viticultura i Fil-loxera a l'últim terç del segle XIX. El cas de les Comarques de Tarragona*, Tarragona, 1994.
- (5) Una visió de conjunt sobre el Montblanc d'aquest moment a Gabriel Serra, «Montblanc: de la 'febre d'or' a la fil-loxera (1880-1893)», *Aplec de treballs* (Montblanc), 8 (1987), p. 181-243.
- (6) Andreu Mayayo, *La Conca de Barberà 1890-1939: de la crisi agrària a la guerra civil*, Montblanc, 1989, p. 172.

- (7) L'evolució dels preus del vi en el mercat de Tarragona a Gabriel Serra, op.cit., p. 225.
- (8) Josep Pujol, «Les crisis de malvenda del sector vitivinícola català entre 1892 i 1935», *Recerques*, (Barcelona) 15 (1984), p. 59-79.
- (9) Segons Josep Iglésies (*La crisi agrària de 1879-1900: la fil·loxera a Catalunya*, Barcelona, 1968, p. 203-206), la fil·loxera es va detectar a la Conca a mitjan 1893; a partir de 1895 els seus efectes eren ja molt visibles.
- (10) La referència bàsica sobre la incidència de la contribució territorial en l'agricultura espanyola és: Rafael Vallejo, *Reforma tributaria y fiscalidad sobre la agricultura en la España liberal, 1845-1900*, Saragossa, 2001.
- (11) Aquest fet podia tenir també aspectes favorables per als cultivadors: per exemple, la no actualització dels aprofitaments de les finques en els amillaments després d'haver-hi plantat vinyes, havia suposat per a molts contribuents el pagament durant molts anys de quotes inferiors a les que els hauria correspost (Rafel Vallejo, op. cit., p. 366).
- (12) Val a dir que un 60,7% dels habitants de la província de Tarragona, exceptuada del còmput la capital, pagava d'aquesta manera l'impost de consums. El percentatge augmenta fins al 78,8% si considerem només els municipis de menys de 5.000 habitants (Boletín Oficial de la Provincia de Tarragona, 26 de juny de 1897).
- (13) Sobre l'impost de consums com a un tribut d'àmbit rural vegeu Rafael Vallejo, «El impuesto sobre Consumos y la resistencia antifiscal en la España de la segunda mitad del siglo XIX: un impuesto no exclusivamente urbano», *Revista de Historia Económica*, 2 (1996), p. 339-370.
- (14) La Llei de defensa contra la fil·loxera de 18 de juny de 1885 estipulava, a més, avantatges fiscals per a les replantacions.
- (15) Josep Iglésies, op. cit., p. 222. Aquesta qüestió va ser motiu de dures queixes per part dels pagesos, d'institucions com l'IACSI o de la premsa especialitzada.
- (16) Només a tall d'exemple la *Gaceta Agrícola del Ministerio de Fomento* (1r. trimestre de 1891, p. 503) donava notícia de 1.982.475 subhastes celebrades entre el 1874 i el 1890, de les quals 942.561 haurien resultat estèrils.
- (17) L'agitació social a la Conca de Barberà pot seguir-se, per exemple, a Josep Iglésies, op. cit.; Josep M. Porta, «La supressió del Partit Judicial de Montblanc i les seves conseqüències socials. Anys 1893-1896», *Espitllera* (Montblanc), 2-3 (1982); Andreu Mayayo, op. cit.; o a les cròniques publicades a La Renaixensa per Ramon Dalmau i Prats (Josep M. Calbet i Jordi Roca, «Cròniques de l'Espuga, de Ramon Dalmau i Prats a 'La Renaixensa' (1881-1904)», *Arrels* (l'Espuga de Francolí), 8, 1996).
- (18) Si la subhasta no tenia èxit estava prevista la celebració d'una segona licitació en la qual el preu de sortida de les finques quedava rebaixat en una tercera part.
- (19) Aquesta és la impressió que s'obté en fullejar qualsevol dels volums corresponents a Tarragona, entre el 1894 i el 1900, o a Lleida, entre el 1885 i el 1894.
- (20) La publicació en la premsa oficial va passar a ser obligatòria només en el cas de desconeixement del domicili del deutor.
- (21) Una manifestació de la crisi diferent als embargaments i a les subhastes podria ser la renúncia «voluntària» dels cultivadors a la parcel·la que explotaven a rabassa morta, fet molt habitual durant el període a comarques com el Bages, el Vallès Oriental o l'Alt Empordà.
- (22) La cronologia de les subhastes i altres informacions complementàries a Ricard Garcia Orallo, «Els embargaments de finques a Catalunya. Un aspecte de la crisi agrària de finals del s. XIX», *Estudis d'Història Agrària* (Barcelona), 15 (2002), p. 189-210.
- (23) El cas potser més paradigmàtic va ser el de l'assassinat, el 3 d'agost del 1899, d'un agent executiu durant els disturbis provocats pels embargaments que s'estaven efectuant a l'Espuga de Francolí. El fet va causar una profunda commoció dins i fora del municipi (vegeu, per exemple, Josep Iglésies, op. cit., p. 227-228, i també *Boletín de la Recaudación*, 15 d'agost de 1899, per al ressò estatal de la notícia).
- (24) La quantitat i qualitat de les dades que apareixien en els edictes varia considerablement en funció de les zones i de l'agent executiu encarregat de publicar-les. En els edictes

corresponents a Montblanc, hi consten, en aquest ordre, el número ocupat pel contribuent en el repartiment anual del tribut en qüestió, l'import del deute, el nom del deutor, el tipus de bé subhastat, el nom o la partida de la finca (o l'adreça de la casa) i la seva valoració. A l'encapçalament, hi apareix el nom de l'agent executiu, el tipus d'impost i el període reclamat. L'edicta es completa amb la data i el lloc previstos per a la licitació i amb una sèrie d'advertiments legals. La superfície i les afrontacions de la finca només consten als edictes publicats el 25 de novembre de 1894 i el 28 de gener de 1896; l'aprofitament dels immobles rústics, a diferència d'altres zones, no hi figura mai.

(25) En el recompte efectuat en primera instància només es van filtrar les repeticions provocades pel fet que a una mateixa persona se li podien embargar diverses finques en un mateix expedient.

(26) En bona lògica, la diferència entre els percentatges relatius a persones i a finques es deu, d'una banda, als casos de contribuents als quals se subhasten tant finques rústiques com urbanes i que apareixen, per tant, en ambdues categories; i de l'altra, als embargaments en anys successius de finques pertanyents a uns mateixos deutors que veuen, així, progressivament disminuït el seu patrimoni. Al seu torn, el 28% de repeticions d'anuncis de subhastes de finques obeeix als casos en què un deutor que en anys anteriors havia acabat pagant el seu deute en l'últim moment abans de la subhasta (o fins i tot un cop realitzada aquesta) tornava a incórrer en mora. També, però, quedarien incloses en aquest percentatge les finques que, tot i haver estat ja adjudicades a Hisenda, continuaven apareixent en el repartiment a nom de l'antic contribuent.

(27) Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà (ACCB), FM Montblanc, Repartiments territorials, 1889-90.

(28) Aquest preu no pretenia reflectir el valor de mercat, a diferència del que passava amb els peritatges previs a les subhastes judicials originades per reclamacions de deutes privats, sinó que consistia en la capitalització, al 5%, del líquid imposable amb què les finques figuraven en els amillaraments.

(29) A tall d'exemple: el deute reclamat a Josep Abelló Tomàs ascendia a 37,84 ptes., mentre que el valor de la casa que es posava a subhasta era de 1.937 ptes.

(30) L'adjudicació el 1895 del *Teatro de Madrid* per 2.808,74 pessetes, quan la seva valoració superava les 120.000, va ser un cas extrem que va desfermar les crítiques contra el procediment executiu d'Hisenda.

(31) ACCB, FM Montblanc, Secció d'Hisenda, Junta Pericial, 1890-91.

(32) *Ibidem*.

(33) Arxiu Històric de Tarragona (AHT), Fons d'Hisenda, llibre *Registro de adjudicaciones de fincas al Estado*, 1889-1900.

(34) Per exemple, el deute que consta en l'expedient global d'adjudicació de l'any 1893-94 és de 834,5 ptes., mentre que la quota total corresponent a Montblanc era de 52.355,63 ptes. El deute global no arribava, per tant, al 2% de la quantitat a recaptar, tot i tenir en compte que l'import assignat en l'adjudicació incloïa, probablement, recàrrecs i despeses.

(35) AHT, Hisenda, Expedients de constrenyiment, caixa 2006.

(36) AHT, Hisenda, llibre *Registro de adjudicaciones de fincas al Estado*, 1900-1909. Aquest llibre recull 4.058 anotacions individuals de finques adjudicades a l'estat radicades en les comarques de Tarragona.

(37) Pel que fa a aquest tema, disposem d'algunes altres informacions disperses referides a Montblanc: una llista relativa al pressupost 1891-92 elaborada per la Junta Pericial de Montblanc enumera 45 finques adjudicades a Hisenda; una altra, per a l'any 1893-94 recull 79 adjudicacions, 42 de les quals ja figuraven en la relació esmentada abans (ACCB, FM Montblanc, Secció d'Hisenda, Junta Pericial, 1891-92 i 1893-94). Al seu torn, al llibre *Registro de adjudicaciones de fincas al Estado*, 1900-1909 (AHT, Fons d'Hisenda), hi consta l'adjudicació de 19 finques montblanquines (13 de rústiques i 6 d'urbanes) corresponents al pressupost de l'any 1900; per al del 1901, 20 de rústiques i 16 d'urbanes; i per al del 1902, 17 i 7, respectivament.

(38) *Boletín de la Recaudación*, 23 de setembre de 1899. Els textos que apareixien en

aquesta publicació administrativa d'àmbit estatal no solien anar signats. En aquest cas, el comentari que presentava el text diu explícitament que procedeix de Tarragona. Amb tota probabilitat el podem atribuir al director de la *Sociedad Arrendataria de Servicios Públicos*, que tenia al seu càrrec el cobrament de les contribucions de la província de Tarragona.

(39) Per a les difícils relacions entre els recaptadors i institucions com els ajuntaments, el Registre de la Propietat o la pròpia Administració d'Hisenda, vegeu Ricard Garcia Orallo, «La recaudación fiscal en el mundo rural de la Restauración: obstáculos y resistencias», *Revista de Historia Económica* (Madrid), 3 (2002), p. 501-523.

(40) AHT, Delegació d'Hisenda, Constreyniments per contribucions, caixa 1944.

(41) Andreu Mayayo, op. cit., p. 145-150.

(42) *Boletín de la Recaudación*, 8 de gener de 1898, p. 5.

(43) Josep M. Grau i Roser Puig, «L'atracció de la capital provincial: emigrants de la Conca de Barberà a Tarragona després de la fil·loxera», *Aplec de Treballs* (Montblanc), 21 (2001), p. 103-146 i *Emigrar per viure: El moviment migratori de les Muntanyes de Prades al Camp de Tarragona en la primera meitat del segle xx a través dels padrons d'habitants*, Montblanc, 2007.

Recepció: Desembre 2011

Valoració: Antonio López Estudillo (Universitat de Girona)

Acceptació: Gener 2012